

Straub Péter

KIEGÉSZÍTÉS A KORA AVAR KORI TEGEZCSONTOK
IDŐRENDJÉHEZ

Az avar fegyverzet egyik – fából vagy kéregből készülté folytán kevésbé látványos – leletkörét alkotó, különböző típusú – galléros, illetve összetett, vagy ún. bócsai típusú – és díszítésű csontveretes nyíltartó tegezének kutatása sokáig csupán az egyes faragványok analógiaként való hivatkozásában merült ki. Néhány rekonstrukciós kísérlet mellett (TÖRÖK 1954, 2. kép; BÓNA 1970, 9. kép; KÜRTI 1971, II. tábla 2; KÜRTI 1984, Ris 4; GLI AVARI 1995, 36) sokkal inkább azok társadalomtörténeti vonatkozása került előtérbe (MADARAS 1986; MADARAS 1990, 175–180; MADARAS 1994, 135–136), időrendjük kidolgozására csupán a kilencvenes évek végén, egy időben, de egymástól függetlenül került sor. Kiss Attila és Straub Péter tettek kísérletet az egyes ornamentikák, illetve bizonyos esetben formai jegyek és egyéb tegezalkatrészek – csont szíjvég, állatfejes faragvány – alapján az avar korszak három periódusából származó tegezcsontjainak elkülönítésére, vizsgálatuk során nagyrészt hasonló eredményre jutva (KISS 1997; STRAUB 1997). Bár időrendi megállapításait az elmúlt évtizedben közzétett, főként közép avar kori újabb tegezcsontok igazolni, illetve megerősíteni látszanak, azt legutóbb Madaras László az öcsödi sírok publikálása során – különösen a szerző szeriációs vizsgálatának eredményeit elutasítva – lényegében két gondolatkörben kifejtve elveti:

1. A legkorábbi horizonthoz tartozó minták (Kiss-féle I.1a és I.2 típus, Straub-féle 1–2 motívum) egyáltalán nem egységesek, így az abba tartozó tegezes sírok keltezése sem egyértelmű.¹

2. A Jászapáti-Nagyállás és a Szeged-Fehértó B temetők leletanyaga tradicionálisan a Tótipusztá-Igar körrel jellemezhető közép avar átalakulást reprezentálják, (tegezes) sírjaik kivétel nélkül a 670-es évek után datálандók. Mindezek értelmében Madaras László nemcsak hogy kétségbe vonja, de lényegében elutasítja a faragott tegezcsontok érdemleges keltező értékét.²

Az alábbiakban e két megállapításra kívánok válaszolni, kapcsolódva ahhoz újabb, mindeddig közöletlen (Csákerény-Orondpuszta 395. sír, Deszk G 16.

sír, Zillingtal/Völgyfalu D 3. sír), vagy újraközlésre érdemes (Mokrin/Homokrév-Vodoplav dűlő 67. sír, Szentmártonkáta) kora avar kori tegezcsontos sírok közreadásával (ld. Függelék).

Az 1997. évben megjelent gyűjtés 50 lelőhely 101 sírját foglalta magába, melyből az elmúlt évtizedben több, teljes leletösszefüggésében is közlésre került.³ A kimaradt, vagy azóta publikált⁴ újabb leletekkel a csontlemezes tegezek lelőhelye immár közelít a hatvanhoz, megerősítve a tárgytypus egyes csoportjaira korábban felállított összefüggéseket (STRAUB 1997, 129–130). A leglényegesebb – és legvitatottabb – kérdésnek azonban az időrend tűnik.

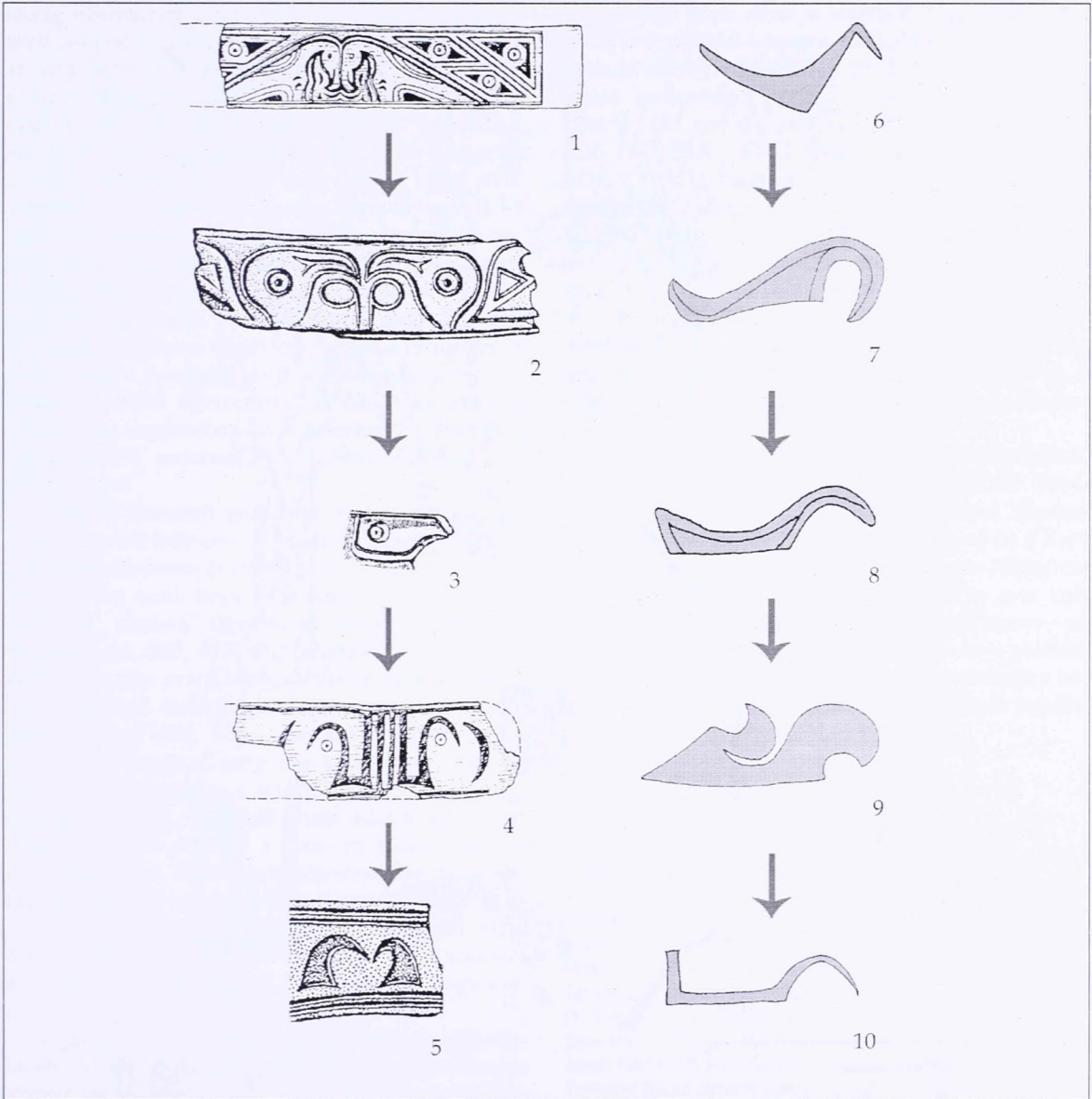
A tegezcsontokra kidolgozott mindkét datálási rendszer stílisztikai alapon a faragványok motívumát veszi alapul. Az újabb leletközlések alapján a már meghatározott típusokon/csoportokon felül azonban a torkolat- és peremveretekre vonatkozóan megállapítható egy-egy általánosabb kronológiai összefüggés is. Kiss Attila figyelt fel a korai tegezcsontok torkolatlemezének szimmetrikus kompozícióira, ő azonban a két oldal tükörképét még csak két típusnál (madárfejek, hullámvonalak)⁵ tudta megfigyelni. Az újabb darabok azonban azt mutatják, hogy ez az elv más faragványoknál is érvényesül, különösen a korai példányoknál (Deszk G 16. sír, Halimba 85. sír, Mokrin 67. sír, Öcsöd MRT 96a 1. sír), sőt azt mondhatjuk, hogy a szimmetrikus elrendezés a szalag-és hurokfonatoktól eltekintve kifejezetten a korai darabok jellemzője.⁶

A lemezek alakjának esetleges keltező értékét már korábban említettem (STRAUB 1997, 130). Az újabb leletközlések alapján ma már biztosabban kijelenthető, hogy a korai- és a későbbi darabok közt formai eltérés figyelhető meg. A kora avar peremlemezek felső, külső széle ugyanis vagy enyhén lekerekített, vagy élben végződik (1. kép 1–2), míg a közép- és késő avar darabokon ugyanez az oldal sokkal oválisabb, illetve a tegezcsont két oldala lényegesen meredekebben fut össze (1. kép 3–4). A peremlemezek alsó szárának ovális áttörése – pillanatnyilag úgy tűnik – szintén kronológiai támpontot nyújthat, illetőleg ugyanis egyelőre

1. kép 1–2: Kora avar tegeztek csont peremlemezeinek végződése. 1a: Szeged-Fehértó B 5. sír; 1b: Kölked-Feketekapu A 107. sír; 1c: Győr-Téglavető dűlő 106. sír; 1d: Öcsöd MRT 96a 1. sír; 2a: Deszk G 16. sír; 2b: Győr-Téglavető dűlő 802. sír; 2c: Jászapáti-Nagyállás 29. sír; 2d: Halimba-Belátó domb 85. sír, 3–4: Közép- és késő avar tegeztek csont peremlemezeinek végződése. 3a: Szebény II/7. sír; 3b: Čoka/Csóka 45–47. sír; 3c: Győr-Téglavető dűlő 484. sír; 3d: Komarno/Komárom-Hajógyár 119. sír; 4a: Dunapentele/Dunaújváros 7. sír; 4b: Grosshöflein/Nagyhöflény 75. sír; 4c: Bogojevo/Gombos 13. sír; 4d: Bogojevo/Gombos 25. sír

Abb. 1 1–2: Endung der beinernen Randplatten frühawarischer Köcher. 1a: Szeged-Fehértó Grab B 5; 1b: Kölked-Feketekapu A Grab 107; 1c: Győr-Téglavető dűlő Grab 106; 1d: Öcsöd MRT 96a Grab 1; 2a: Deszk G Grab 16; 2b: Győr-Téglavető dűlő Grab 802; 2c: Jászapáti-Nagyállás Grab 29; 2d: Halimba-Belátó domb Grab 85, 3–4: Endung der beinernen Randplatten mittel- und spätawarischer Köcher. 3a: Szebény Grab II/7; 3b: Čoka/Csóka Grab 45–47; 3c: Győr-Téglavető dűlő Grab 484; 3d: Komarno/Komárom-Hajógyár Grab 119; 4a: Dunapentele/Dunaújváros Grab 7; 4b: Grosshöflein/Nagyhöflény Grab 75; 4c: Bogojevo/Gombos Grab 13; 4d: Bogojevo/Gombos Grab 25

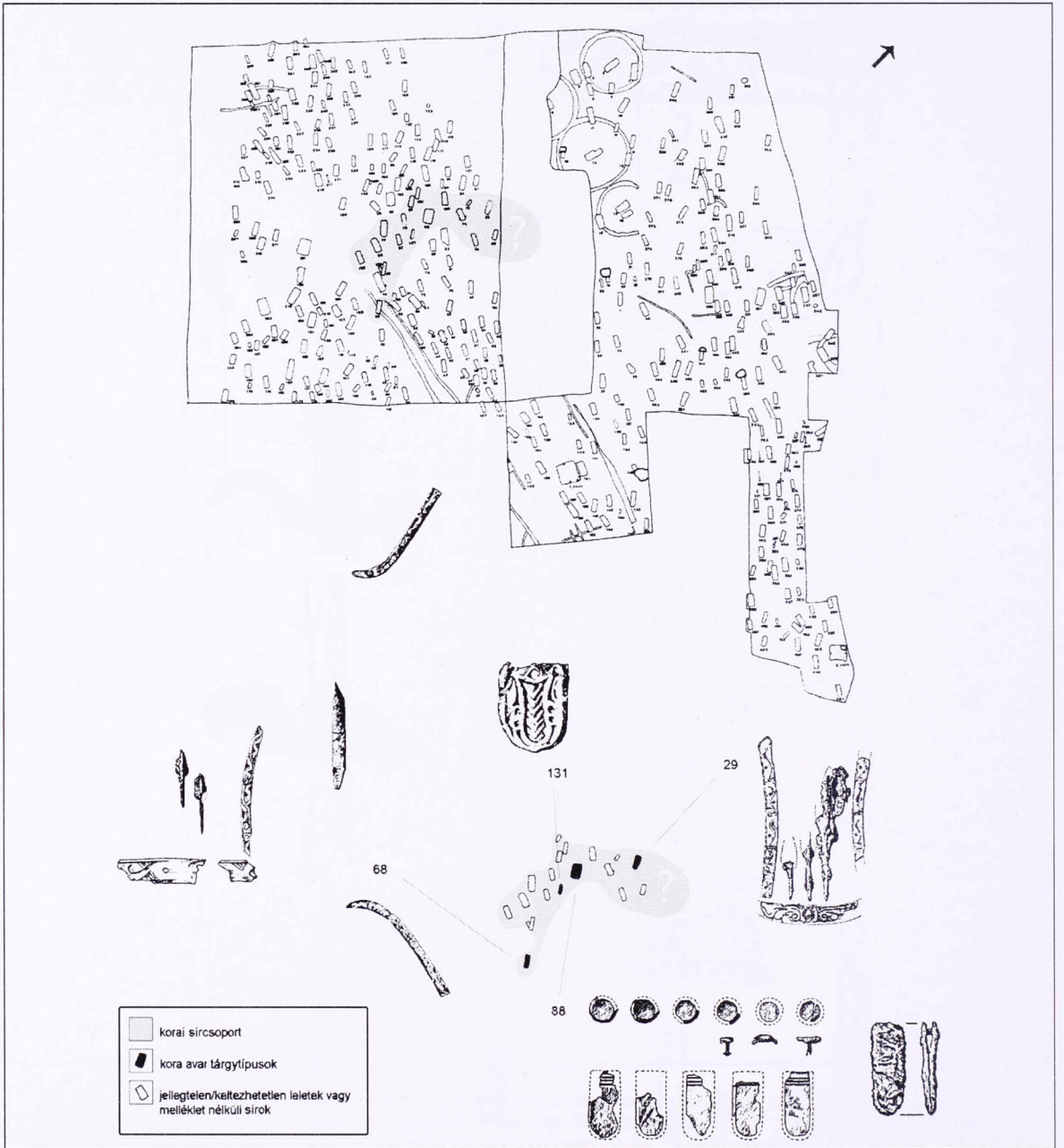
2. kép Madáralakok konkrét és stilizált változatai kora avar kori tegezcsontokon. 1: Kölked-Feketekapu A 107. sír; 2: Szeged-Fehértó B 5. sír; 3: Győr-Téglavető dülő 802. sír; 4: Halimba-Belátó domb 85. sír; 5: Deszk G 16. sír; 6–7: Mokrin/Homokrév Vodoplav dülő 67. sír; 8: Jászapáti-Nagyállás 29. sír; 9: Öcsöd MRT 96a 1. sír; 10: Halimba-Belátó domb 85. sír

Abb. 2 Konkrete und stilisierte Varianten von Vogelfiguren auf frühawarenzeitlichen beinernen Köcherplatten. 1: Kölked-Feketekapu A Grab 107; 2: Szeged-Fehértó Grab B 5; 3: Győr-Téglavető dülő Grab 802; 4: Halimba-Belátó domb Grab 85; 5: Deszk G Grab 16; 6–7: Mokrin/Homokrév Vodoplav dülő Grab 67; 8: Jászapáti-Nagyállás Grab 29; 9: Öcsöd MRT 96a Grab 1; 10: Halimba-Belátó domb Grab 85

csak korai sírokból ismerünk: Bágyog-Gyűrhegy 2. sír, Deszk G 16. sír, Öcsöd 96a 1. sír.

Az általam legkorábbi horizonthoz sorolt öt temetkezés közül Madaras László azzal a hárommal foglalkozik részletesebben, melyek esetében a torkolat- és

a peremlemez is megmaradt. A jutasi 130. sír keltezését fenntartásokkal ugyan, de elfogadhatónak tartja a 7. század első harmadára. A kölked-feketekapui A temető 107. sírjáról azonban úgy véli, hogy azt csupán azzal az Aradka típusú akasztóverettel keltezni, mely-

3. kép A Jászapati-Nagyállás úti temető térképe
Abb. 3 Gräberfeldkarte von Jászapati-Nagyállás Straße

nek sírhoz tartozását egyébként kétségbe vonja, nem lehet (MADARAS 2004, 348). A sírban előkerült tegezcsontokat Kiss Attila (KISS 1996, 216, 232) azonban épphogy a sír más kísérőleletei (kőbetétes, P függesztőfüles vaskard rombusz alakú markolatdísszel, préselt övgarnitúra) alapján datálta. Az ominózus akasztó vagy övveret esetleges későbbi sírhoz

keveredése a datálás szempontjából tehát indifferens, ellenben Madaras Lászlónak a fehértói 12. sír egyik csontlemezőnek önkényesen szórványként való meghatározásáról ez már nem mondható el!⁷

A fehértói B temető 5. sírjából a rablás következtében a tegezcsontokkal nem került elő kísérőlelet, így annak tegezmotívumok alapján való keletkezése lát-

szólag ellentmond a temető többi sírjának kétségtelenül nagyon erős közép- és késő avar jellegével. Sajnos nem áll rendelkezésünkre a sír antropológiai anyaga, így nem tudjuk magyarázni vagy cáfolni a tegezcsontok sírba kerülését esetleg kettős keltezéssel, azonban tény, hogy a sírban talált peremlemezhez újabban közzétett hasonló faragványok közül valamennyi egyértelműen a kora avar korra keltezhető.⁸ S mivel a madárpárral díszített újabb torkolatlemezek⁹ keltezése is hasonló, továbbra is azon a véleményen vagyok, hogy a fehértói példány készítését a kora avar korra kell datálnunk. A madáralakok egyébként számos esetben egészen sematikus, vázlatos formában jelennek meg a faragványokon, a geometrikus vagy indaszerű mintává egyszerűsödő ábrázolások azonban az alaptípus ismeretében körvonalazhatók (2. kép). Az egyszerűsödés azonban nem feltétlenül jelent kronológiai sort!

A másik felmerült probléma, a jászapáti és a fehértói temetők keltezése.¹⁰ Madaras László kizárólag a szeriáció eredményét kívánja cáfolni, nem tesz azonban említést arról, hogy Kiss Attila a saját rendszerezésével részben ugyanazon sírokat (Jászapáti-Nagyállás 68, 208, 402. sír; Szeged-Fehértói B 5. sír) keltezi a közép avar korból korábbra, mint magam a leletstatistikai összefüggések vizsgálatával! Önmagában persze attól, hogy mindketten ugyanarra az eredményre jutottunk még nem biztos, hogy valóban felül kellene vizsgálni e temetők időrendjét, vannak azonban további elgondolkodtató adatok is. Ugyan mindkét temető döntően a kora- és közép avar kor közti átmenetet, illetve a közép avar kor ékszer és fegyveranyagát reprezentálja, a Szeged-fehértói B temető nagyon részleges feltártsága,¹¹ rendkívül nagyfokú rablottsága és a közeli A temető korai szakasza azonban alapot adhat annak feltételezésére, hogy a temető a 670-es éveknél korábban indulhatott.

A jászapáti temetőben – bár szintén csak részleteiben feltárt, de nagyobb sírszáma és temetőterképe alapján jobban elemezhető – az egyes tegezcsontokon kívül több olyan tárgytypust is találni, amelyek jelenlegi ismereteink szerint nem keltezhetők a 7. század utolsó harmadára. Ilyenek a 88. sírból előkerült korongos fejű apró lapos övveretek, melyek 7. század első felére való datálását már többen megállapították,¹² a 131. sír préselt ezüstveretét a Tarnaméra és a Törökkanizsa típusú övdíszek körében tartozó garnitúrák (GARAM 2001, Taf. 103–107) pedig legkésőbb a 7. század második harmadára kelteznek.¹³ A temetőterképre vetítve a korai leletanyagot tartalmazó sírokat (3. kép), azok egy L alakban elnyúló összefüggő tömböt alkotnak a temető közepén. A közöttük lévő ÉNy–DK-i tájolású, melléklet nélküli, vagy jellegtelen/keltezhetetlen leletanyagot tartalmazó temetkezések kö-

zött további korai sírok is lehetnek. Úgy tűnik, a temetőt a 7. század közepén nyithatták meg, még a – Bóna István nyomán (BÓNA 1970, 259–261) a század utolsó harmadához kötött – közép avar átalakulás előtt.¹⁴ Több már közzétett/elemzett – Győr-Téglavető dűlő (TOMKA 1971), Halimba-Belátó domb (TÖRÖK 1998), Jánoshida-Tótkérpuszta (ERDÉLYI 1958), Székkutas-Kápolna dűlő (B. NAGY 2003), Tiszafüred-Majoros (GARAM 1995) – vagy előzetes közleményből ismert – Sükösd-Ságod (GALLINA 1996, 31) – nagy sírszámú 7–8/9. századi temető alapján ma már jól elkülöníthetők azok a nagy kiterjedésű, több száz síros temetők, amelyeket a kora avar kor (leg)végén nyitnak, majd használatuk a közép- és a késő avar korban folyamatos.¹⁵ Ezek sorába tartozhat a jászapáti temető is.

Ami a kora- és közép avar kori csontlemezekkel díszített tegezcsontok arányát illeti (MADARAS 2004, 350), az miszerint "... a csontlemezekkel díszített tegez keleti variánsát nagy tömegben hozza be a Kárpát-medencébe az új népcsoport, az Ozora-Tótipusztá kör..." kiegészítésre szorul. Ugyan a kora avar kori darabokhoz képest a közép avar példányok száma – az újabban ismertté vált tegezcsontokkal együtt is – valóban több, azok jelentős része azonban jól levezethető a helyi, korai típusokból is, nem feltétlenül kell minden variánsukat az új népességhez kötni.

Függelék¹⁶

Csákberény-Orondpuszta, 395. sír

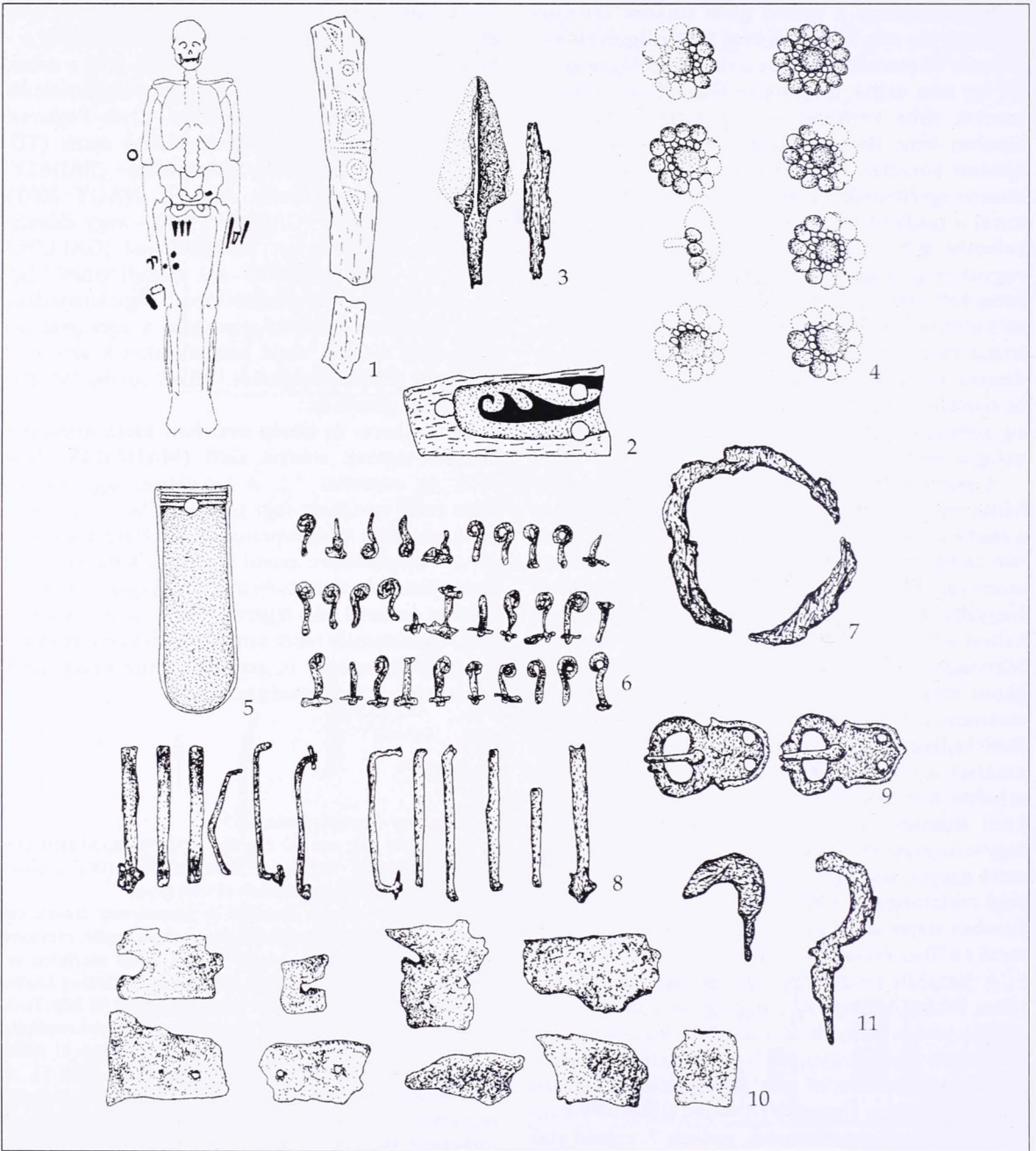
T: –, H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 150(?) cm. Medencétől felfelé bolygatott férfisír. A szomszédos lósrírral szuperpozíciós helyzetben, az részben rá volt ásva.

Melléklet: 1. Nyíltegezcsont torkolat- és peremlemez csontjának darabjai. A keskenyebb töredékeken erősen kopott mintasor (4. kép 1), a szélesebb, három helyen átfúrt részleten indaminta (4. kép 2). H.: 4,6 és 7,4 cm. 2. Eredetileg három darab háromélű vas nyílsúcs hegyével lefelé (4. kép 3). 3. Tegezöv nyolc préselt kerek, ölbetétes hiányos rozettája (4. kép 4). 4. A löcsontok közül került elő egy U alakú kétoldalas, barázdált peremű nagyszíjvég (4. kép 5). 5. Tönkrement övveretek és szíjvégek különböző méretű, nagyszámú ölomkapcsa (4. kép 6, 8). 6. Vaskarikák és vaskampók darabjai (4. kép 7, 11). 7. Pajzstestű, ovális karikájú bronzcsatok két szegecslyukkal a lóvázhoz tartozóan (4. kép 9). 8. A sír leletéhez tartozik még több lapos, részben átfúrt vaslemez (4. kép 10), valamint egy vaskés maradványa.

Deszk G, 16. sír

T.: K–Ny. Az akna h.: 260 cm, sz.: 120 cm, m.: 90 cm. A padmaly m.: 160 cm.

Padmalyos lovassír, az aknarészbe felszerszámozott egész lovat temettek, hátán két íjgarnitúra és tegez volt. A padmalyban hanyatt fekvő férfi feküdt rossz megtartású préselt

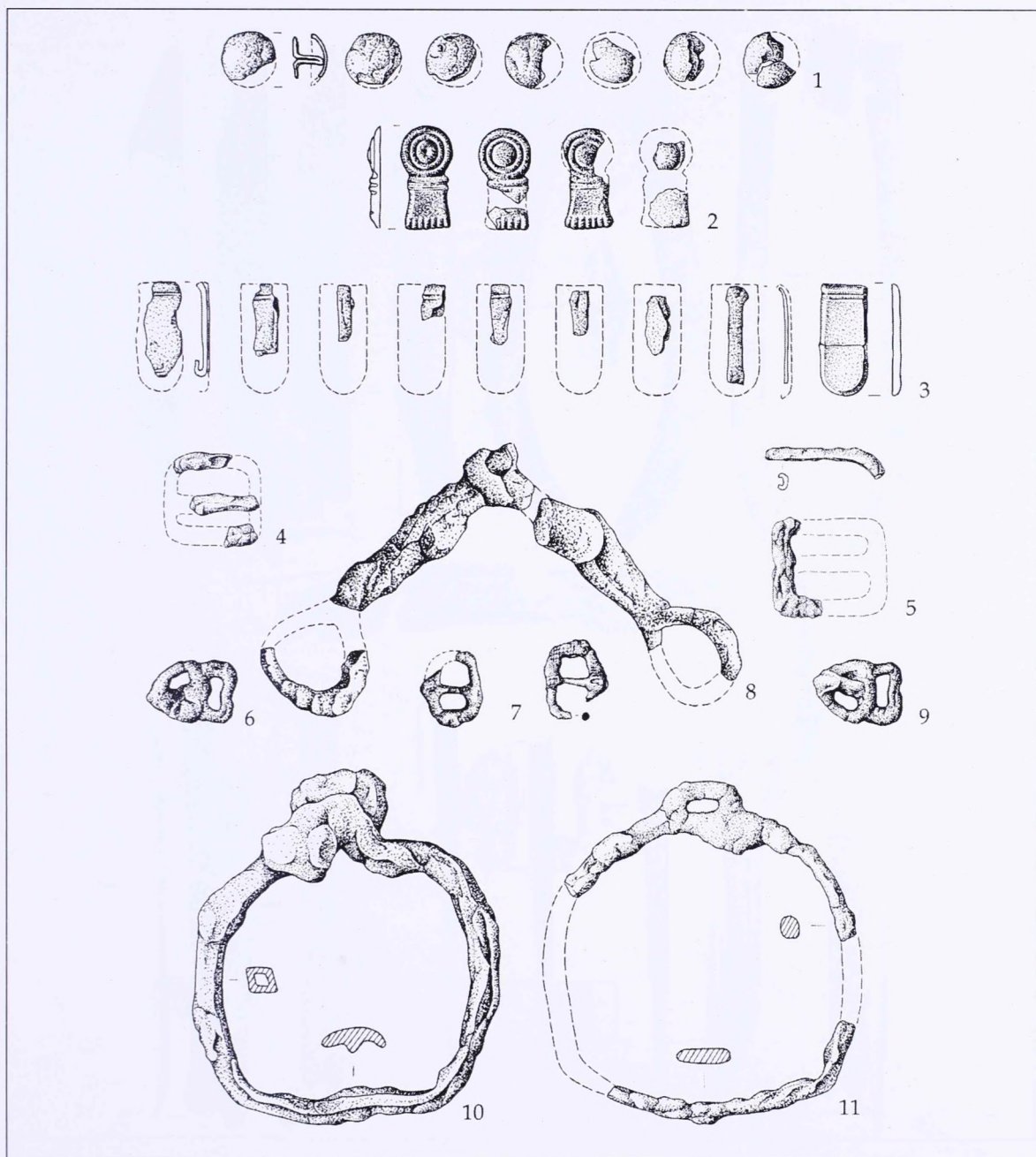

4. kép Csákberény-Orondpuszta 395. sír
Abb. 4 Csákberény-Orondpuszta Grab 395

övgarnitúrával, koponyájánál a sír végében juhcsontok – farkesigolyák(?) – kerültek elő.

Melléklet: 1. A ló "farától"/medencéjéből hét darab préselt, félgömb alakú bronzveret került elő. Felszerelésüket ön-betétbe ágyazott, széthajlított végű bronzszegecsek tették lehetővé (5. kép 1). Átm.: 1,8 cm. 2. A lókoponyán négy darab, kéttagú, rojtos végű veret feküdt. A bronz és ezüstle-

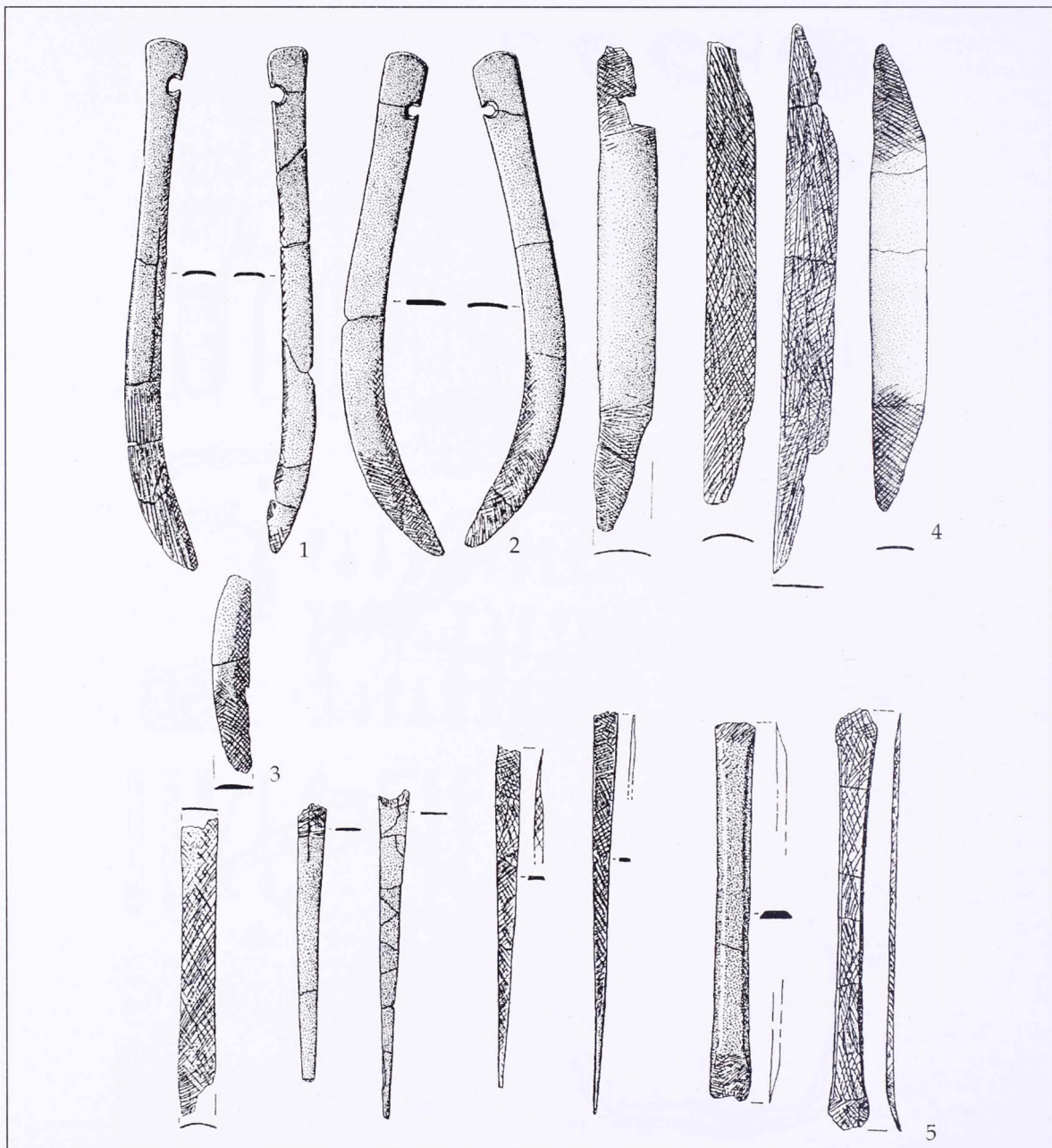
mezt együtt préselték. A veret felső fele kerek, koncentrikus díszítéssel, míg az alsó, kiszélesedő vége rojtos végződést imitál. Felszerelésüket ön-betétbe ágyazott, ácskapocs alakú bronzhuzal tette lehetővé, melyeknek már csak töredékei vannak meg (5. kép 2). H.: 3,2 cm. 3. Két különböző méretű négyzetes vas hevedercsapár a nyakcsigolyák alól (5. kép 4, 5). H.: 4 és 5,5 cm. 4. Töredékes állapotú, karikás

5. kép Deszk G 16. sír
Abb. 5 Deszk G Grab 16

végű vas *csikózábla* került elő a ló fogai közül (5. kép 8). H.: 15 cm. 5. Ovális fejű, szíjbefűzős vas *csatpár* a nyakcsigolyák mellől (5. kép 6, 9). H.: 3,6 cm, sz.: 2,6 cm. 6. Két töredékes, ovális *vasesat* szövetlenyomattal (5. kép 7). Átm.: 3,1 cm. 7. A ló jobb és baloldalán egy-egy *vaskengyel*. Az egyik hurkos fülű, egyenes talpú darab, talpának külső oldalán gerinc fut végig. Szárainak kereszt-

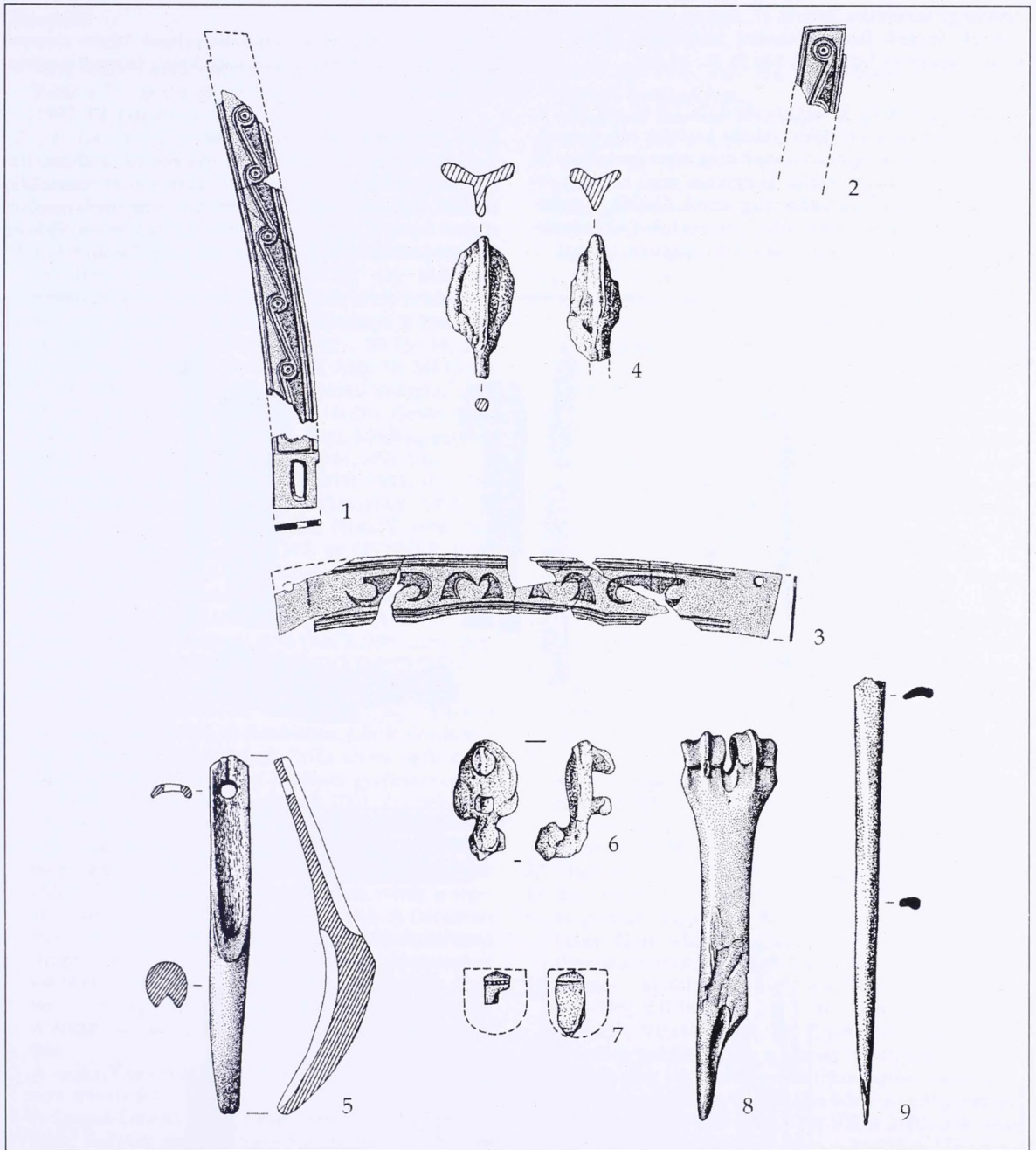
metszete rombusz alakú. Fülének egyik oldalához és az egyik szárvéghez szabálytalan alakú vastöredék rozsdásodott (5. kép 10). M.: 14,5 cm, belső átm.: 10 cm. A másik lapos fülű/vállában kovácsolt kengyel, hiányos állapotban. Szárainak keresztmetszete kerek, talpalója lapos (5. kép 11). 8. A ló bal oldala mellett, a lóváz által részben szét törve írdalt hátú, gímszarvas agancsból faragott *íjcsontok* feküdtek,

6. kép Deszk G 16. sír
Abb. 6 Deszk G Grab 16

a végsontok eltérő formája és íve, a négy markolatlemez, valamint a nagyszámú középsont alapján két garnitúra különíthető el, az egyik két végének sírban mért távolsága a sírleírás szerint 127 cm volt. A négy értékelhető íjvégsont a keskeny típusba tartozik (6. kép 1, 2). H.: 25–27 cm, sz.: 2–2,3 cm. Rombusz alakú markolatcsont négy került elő (6. kép 4). H.: 24–28 cm. A háromszög és piskóta alakú középlemezek száma hét (6. kép 5). H.: 13–18 cm. 9. A ló

jobb oldalán *tegez faragott csontlemezei* kerültek elő töredékes állapotban, melyek az íjsontokhoz hasonlóan gímszarvas agancsból készültek. A jobb és a bal oldali peremlemezéből összesen három részlet maradt meg, melyből a forma és a díszítés is rekonstruálható (7. kép 1–2). H.: 2,5–11,7 cm, sz.: 1,4–1,6 cm. A széles torkolatlemez két végén egy-egy szegecslyuk, a középső mezőbe szimmetrikus geometrikus minta faragva (7. kép 3). H.: 17 cm,

7. kép Deszk G 16. sír
Abb. 7 Deszk G Grab 16

sz.: 2,3 cm. 10. A tegezcsontok közt két darab háromélű töredékes *vasnyílhegy* feküdt (7. kép 4). H.: 4,5 és 5 cm. 11. A medence körül ismeretlen számú, rossz megtartású bronz *övveretek* feküdtek (7. kép 7), ismeretlen számú bronz kisszíjvég társaságában. A töredékek alapján egy-egy felső szélén bordázott pajzs alakú övveret és U formájú kisszíjvég rekonstruálható, utóbbiak száma a töredékek

alján legalább kilenc volt (5. kép 3). H.: 3,6 cm. 12. A bal kéztőnél vas *övzáró kapocs* feküdt. Pajzs alakú testének hátoldalából két vasszegecs nyúlik ki. A visszahajló kampó vége gömbös formájú (7. kép 6). H.: 4,2 cm. 13. Gím-szarvas agancságából faragott, átfűrt nyelvű csontbogyó ismeretlen helyről, belső oldalán vajat (7. kép 5). H.: 10,4 cm. 14. Juhcsontból készült (sin. metacarpus) *árszerű*

csonttárgy ismeretlen helyről (7. kép 8). H.: 11,4 cm. 15. Csiszolt felületű faragott csonttű juhcsontból (tibia diaphysis) ismeretlen helyről (7. kép 9). H.: 18 cm.

Mokrin/Homokrév Vodoplav dülő (SCG) 67. sír

A tegezcsontok a váz jobb oldalán kerültek elő a combcsontnál, közülük egyetlen maradt meg teljes épségében (8. kép 1). Az ívelt végű széles és egyenes végű keskeny peremlemezpárt stilizált madárfaragványok díszítik, a torkolatlemezén hasonló minták közel szimmetrikus elrendezésben, kiegészítve egyéb faragványokkal (pontkőr, csillag).

Szentmártonkáta

A sír leletanyagában az íjászfelszerelések között szerepel egy mindkét végén hiányos torkolatlemez, faragott mintával (8. kép 2). H.: 6 cm.

Zillingtal/Völgyfalu (Au) D 3. sír

T: ÉNy-DK. H.: 235 cm, sz.: 55–68 cm, m.: 130 cm. Hanyatt fekvő felnőtt férfi gazdag fegyver- és ékszemlékletekkel. A jobb combcsontra fektetett, négy nyílveendővel ellátott tegezből csont peremlemez darabok maradtak meg faragott indamintával (8. kép 3). H.: 3,5 és 7,6 cm.

8. kép 1–2: Mokrin/Homokrév Vodoplav dülő 67. sír; 3: Szentmártonkáta; 4–5: Zillingtal/Völgyfalu D 3. sír
Abb. 8 1–2: Mokrin/Homokrév Vodoplav dülő Grab 67; 3: Szentmártonkáta; 4–5: Zillingtal/Völgyfalu Grab D 3

Jegyzetek

- 1 Kiss Attila a kora avar korra (KISS 1997, 75), Straub Péter a 7. század első harmadára keltezte (STRAUB 1997, 124) darabjaikat.
- 2 „Abban persze nem szabad reménykednünk, hogy módszerünk segítségével egyértelműen elkülöníthetőek lesznek a korai és az avar kor második felére keltezhető csontlemezekkel díszített tegeztek...” (MADARAS 2004, 349).
- 3 Halimba-Belátó domb 5, 85, 158, 277, 485. sír (TÖRÖK 1998, Taf. 1, 85, 18, 32, 48); Madaras-Téglavető dűlő 1, 29, 74. sír (RÁCZ 1999, 3. kép 5; 7. kép 18; 13. kép 5, 13); Kölked-Feketakapu B 209, 541. sír (KISS 2001, Taf. 62/9, 13; Taf. 89/13, 14, 22); Gyenesdiás 5. sír (MÜLLER 2002, Abb. 11; MÜLLER 2005, Abb. 1. 17); Mokrin/Homokrév-Vodoplav dűlő 69. sír (BALOGH 2004, 25. kép 14–20); Öcsöd MRT 96a 1. sír (MADARAS 2004, 3. kép); Mödling goldene Stiege 35. sír (DISTELBERGER 2004, Abb. 10).
- 4 Kuneszér-Felsőpeszéri út (H. TÓTH 1992, 45); Bakonytamási-Hathalom, szórvány (MITHAY 1995, 7. tábla 6); Budapest-Rákoskeresztúr (NAGY 1998, Taf. 97, 1); Szekszárd-Bogyiszló 297. sír (ROSNER 1999, Taf. 20. 23); Zamárdi-Réti földek 559. sír (BÁRDOS 2000, 107); Campochiaro/Vicenne 85. sír (CEGLIA 2000, Cat. 30); Petőfiszállás (WICKER 2000, 10); Bácska-Topolya, Bánkerti dűlő (RICZ 2001, 19); Biatorbágy-Hosszúrétek 35. sír (HORVÁTH-REMÉNYI-TÓTH 2004, 8. kép 2); Budaörs-Kamaraerdő 377. sír (OTTOMÁNYI-MESTER-MRÁV 2005, 62, 100), Felgyő-Ürmös tanya 197. sír (közöletlen, László Gyula ásatása, a tegezcsontokat Balogh Csilla szíves tájékoztatásából ismerem). A Balatoni Múzeum gyűjteményébe a káptalantóti temető leletanyagának 2001. évi beültetése során a 24. és 34. sírok faragott csontjait tanulmányozva kiderült, hogy a széles lemezekről hiányzik a mokriai és az öcsödi tegezcsontok sarkában egy sorban meglévő három furat, így ha e sírokban voltak is tegeztek, azok mégsem bocsai típusúak voltak. A Dánszentmiklós-Alsódánoson szórványként előkerült csontlemez (RégFüz I. 44 (1992) 42, 46) előzetes ismertetésével szemben pedig nem avar, hanem honfoglalás kori tegezcsont: egy ijtegez félkész, töredékes csontborítása. A leletet Simon László szívességéből tanulmányozhattam.
- 5 A csókai/Čoka darabon (KISS 1997, 2. kép II.1e) ezt nem ismertem fel.
- 6 A Szeged-Fehértó B 12. sír indamintás tegezcsontja is ilyen, melynek ábrája a temető monográfiájában nemcsak hogy rossz helyen szerepel (ld. 7. jegyzet), de rajza sem hiteles, ld. helyesen KÜRTI 1984, Ris. 2, 8. Madaras László a fehértói sír tegezcsontjait illetően továbbra is elképzelhetetlennek tartja, hogy esetleg két különböző tegez lett volna a sírban (MADARAS 2004, 351), említve, hogy egyedi esetről lenne szó. Mivel a most közlésre kerülő deszki síron kívül, igaz ritkán, de ismertek olyan további esetek, amikor például két íjgarnitúra is volt egy sírban (Deszk L 8. sír, közöletlen, Lőrinczy Gábor szíves tájékoztatása; Kölked-Feketakapu A 107. sír: KISS 1996, Taf. 35), nem zárható ki hasonló a tegeztek esetében sem.
- 7 „Meg kell azonban jegyezni, hogy míg az 1981-es közleményben a félpalmettadíszes, széles tegezcsontot még a 12. sír leletei között szerepeltettem, a rajzos táblán – elsősorban azért, mert a szegedi Móra Ferenc Múzeum leltárkönyvében is így található –, addig az 1995-ben megjelent monográfiában már a csontpánt rajza a szórványleletek között látható. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy az analógiák között a fejezet megírásakor nem volt olyan tegez, amelyhez két széles csontpánt is tartozott volna (sic!). Ma már azonban pontosan tudjuk, hogy több analógia is megengedi a két széles csontpánt egyazon tegezen való elhelyezését.” (MADARAS 2004, 351).
- 8 Ld. Bakonytamási-Hathalom, szórvány (ILON 1995, 197); Csákerény-Orondpuszta 395. sír (ld. a függelékben); Petőfiszállás (WICKER 2000, 11); Szekszárd-Bogyiszló 297. sír (ROSNER 1999, 130); Zamárdi-Réti földek 1177. sír (közöletlen, Bárdos Edith ásatása, Garam Éva szíves tájékoztatása).
- 9 Halimba-Belátó domb 85. sír (TÖRÖK 1998, Taf. 10. 8); Zamárdi-Réti földek 1177. sír (közöletlen, Bárdos Edith ásatása, Garam Éva szíves tájékoztatása).
- 10 Madaras László kandidátusi értekezésének bírálatában Tomka Péter a szóban forgó temetők időrendje kapcsán még csak azok felső időrendjének kitolását javasolta (TOMKA 1993, 11), legújabbán viszont már részletesen érvel a Jászapáti temető egyes sírjainak korai keltezése mellett is (TOMKA 2005, 17, 81, 111. jegyzet).
- 11 Az 1930 őszen egyetlen hónap alatt megkutatott temető széle tulajdonképpen egyik oldalon sem ismert (MADARAS 1995, Fig. 3). Összehasonlításképp a tőle egy kilométerre talált A temetőben háromszor annyi sírt tárt fel Móra Ferenc!
- 12 Legújabbán összefoglalóan TOMKA 2005, 168–170.
- 13 Bár Garam Éva a jászapáti veretet a pont-vonal díszes csoportban tárgyalja (GARAM 2001, 123), halmotivuma alapján elképzelhetőnek tartja annak a Tarnaméra típusba sorolását, ami valószínűbbnek tűnik.
- 14 Számos külföldi kutatót (BIERBRAUER 1981, 704–705; ČILINSKÁ 1967, 447–448; DAIM 1987, 155–159; VINSKI 1958, 58; ZÁBOJNÍK 1991; 1999) követően újabbán itthon is többen kétségüket fejezik ki a közép avar kor és a tárgyi emlékmagyagnak szigorúan a 670-es évekre tehető átalakulása közti összefüggésének kérdésében (BENDE 2003, 194; VIDA 2003, 306; BÁLINT 2004, 53–56). Tény, hogy a korábban klasszikusan közép avar korinak tartott ékszerek egyre bővülő köréről derül ki, hogy azok egyes (proto)típusai már a kora avar kor végén feltűntek. Az elkövetkező évek kutatásának kell majd választ adni arra, hogy valóban Kuber népének bevándorlása alakította-e át az avar kultúrát, vagy az inkább csak egy erős impulzusként adott újabb szint egy egyébként is átalakulóban lévő emlékmagyagnak.
- 15 Más esetekben pedig magányos, vagy kis számú kora avar kori sírokat találni a későbbi temetkezések közt

(TOMKA 2005, 161), amire Bóna István a gátéri típusú terminológiát használta (BÓNA 1984, 13). Az említett lelőhelyek alapján az alattányi temető korai csoportjának abszolút kronológiai keltezése (KOVRIK 1963, 227–228) is újragondolásra lenne érdemes, ld. STADLER 1996, 460.

- 16 A csákerényi síregyüttes publikálásának lehetőségéért Szentpéteri Józsefnek tartozom köszönettel. A mokriini 67. sírból és a zillingtali temetkezésből csak a tegezcsontokat ismertetem. Előbbi újbóli bemutatását az indokolja, hogy a síregyüttes közlésében (BALOGH 2004, 25. kép 14–20) a csontlemezek elrendezése nem sírbeli, jól rekonstruálható helyzetüknek megfelelően történt. A zillingtali sír rajzának és csontfaragványának közzétételéért Falko Daimnak mondok köszönetet, a sír többi mellékletét az ásató fogja közzétenni, melyek listáját és datálását ld. DAIM 1996, 419–420. A szent-

mártonkátai tegezcsont mintája annak eredeti publikációjában (KOVRIK 1948, 2. kép 2) a fotón nem vehető ki, későbbi grafikus ábráján pedig sem a csont formája, sem annak mintája nem pontos (DINNYÉS 1985, 17. t. 6) a most közölt rajzhoz László Gyulának a Magyar Nemzeti Múzeum leltárkönyvébe a tárgy leírásához mellékelt rajza szolgál alapul, melynek felhasználásáért Garam Évának mondok köszönetet. A deszki sír leletanyaga a szegedi Móra Ferenc Múzeumban 53.181–56. leltári számon, a temetkezésre vonatkozó adatok ugyanott a Móra-hagyatékban találhatóak. A sírt Móra Ferenc távollétében Kotormány János tárta fel és írta le, közléséhez nyújtott baráti segítségéért Lőrinczy Gábornak mondok köszönetet, a sír csontanyagát Vörös István határozta meg. A tárgyrajzokért Czabarka Zsuzsannának, Konz Margitnak és Soós Gábornak tartozom köszönettel.

IRODALOM

- BALOGH 2004 CS. BALOGH, *Martinovka-típusú övgarnitúra Kecelről. A kárpát-medencei maszkos veretek tipokronológiája. – Gürtelgarnitur des Typs Martinovka von Kecel. Die Typochronologie der Maskenbeschlüge des Karpatenbeckens.* MFMÉ – StudArch 10 (2004) 241–303.
- BÁRDOS 2000 E. BÁRDOS, *La necropoli àvara di Zamárdi.* In: *L'oro degli Àvari. Popolo delle steppe in Europa.* (Cur.: Arslan, E. A.–Buora, M.) Milano 2000, 76–141.
- BENDE 2003 I. BENDE, *Avar temető Örménykúton. – Ein awarisches Gräberfeld in Örménykút.* MFMÉ – StudArch 9 (2003) 189–208.
- BIERBRAUER 1981 V. BIERBRAUER, É. Garam, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Kisköre (Rez.).* BJ 181 (1981) 702–705.
- BÓNA 1970 I. BÓNA, *Avar lovassír Iváncsáról. – Grave of an avar horseman at Iváncsa.* ArchÉrt 97 (1970) 243–262.
- BÓNA 1984 I. BÓNA, *Wosinsky Mór és temetői. – Mór Wosinsky und seine Gräberfelder.* In: KISS G.–SOMOGYI P.: *Tolna megyei avar temetők.* DissPann III. 2. 1984, 9–26.
- CEGLIA 2000 V. CEGLIA, *Campochiaro (Cb) La necropoli di Vicenne.* In: *L'oro degli Àvari. Popolo delle steppe in Europa.* (Cur.: Arslan, E. A. – Buora, M.) Milano 2000, 212–221.
- ČILINSKÁ 1967 Z. ČILINSKÁ, *Zur Frage des zweiten awarischen Khaganats.* SlA 15 (1967) 447–454.
- DAIM 1987 F. DAIM, *Das awarische Gräberfeld von Leobersdorf, NÖ.* Wien 1987.
- DAIM 1996 F. DAIM, *Das awarische Gräberfeld von Zillingtal, Burgenland.* In: *Reiter-völker aus dem Osten. Hunnen + Awaren.* (Hrg.: Daim, F.) Eisenstadt 1996, 417–424.
- DINNYÉS 1985 I. DINNYÉS, *A táj, a természet hasznosítása a régészeti leletek alapján. Tápíomente néprajza.* StCom 15 (1985) 11–66.
- DISTELBERGER 2004 A. DISTELBERGER, *Österreichs Avarinnen. Frauen aus Gräbern des 7. und 8. Jahrhunderts.* St. Pölten 2004.
- ERDÉLYI 1958 I. ERDÉLYI, *A jánoshidai avarkori temető. – Das awarenzeitliche Gräberfeld von Jánoshida.* RégFüz Ser.II.1. 1958.
- GALLINA 1996 ZS. GALLINA, *Avarok kora (567–IX. század).* In: *A kalocsai Sárköz régészeti emlékei.* (Szerk.: Romsics I.) Kalocsa 1996, 29–35.
- GARAM 1995 É. GARAM, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred.* Budapest 1995.
- GARAM 2001 É. GARAM, *Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts.* MonAvarArch 5. Budapest 2001.

- GLI AVARI 1995 G. C. MENIS (ed.), *Gli Avari. Un popolo d'Europa. Pubblicazioni della deputazione di storia patria per il Friuli* 22. Udine 1995.
- HORVÁTH—REMÉNYI—TÓTH 2004 A. L. HORVÁTH—L. REMÉNYI—A. TÓTH, *Régészeti kutatások az M0 autótút bővítése kapcsán. — Archaeological excavations preceding the widening of highway M0*. RégKut 2003, 27–49.
- ILON 1995 G. ILON, *Újabb avar kori sírok Bakonytamásiból. — Neuere awarische Gräber aus Bakonytamási*. PáMÉ 5 (1995) 191–200.
- KISS 1996 A. KISS, *Das awarenzeitlich gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A*. Innsbruck 1996.
- KISS 1997 A. KISS, *Az avar kori tegezek csontlemezeinek kronológiájához. — Zur Chronologie der Beinbeschläge der awarenzeitlichen Köcher*. ArchÉrt 123–124 (1997) 75–83.
- KISS 2001 A. KISS, *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Kölked-Feketekapu B*. Budapest 2001.
- KOVRIG 1948 I. KOVRIG, *Avarkori sirleletek Csengődről. — Avar finds from Csengőd*. ArchÉrt 7–9 (1946–1948) 1948, 339–349.
- KOVRIG 1963 I. KOVRIG, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán*. ArchHung 40. Budapest 1963.
- KÜRTI 1971 B. KÜRTI, *Egy avar tegez rekonstrukciója*. Acta Iuvenum 3 (1971) 16–27.
- KÜRTI 1984 B. KÜRTI, *Ob aziatskom proiszhozgvenyii odnogo tipa avarszkikh kolcsanov v Karpatszkom basszejnye*. In: *Problemü archeologii sztepej Evrazii*. (Red.: Martinov, A. I.—Erdélyi, I.—Molodin, V. I.) Kemerovo 1984, 112–121.
- MADARAS 1986 L. MADARAS, *Az avarkori csontveretes tegez*. FÉE 24 (1986) 81–98.
- MADARAS 1990 L. MADARAS, *Előzetes jelentés a Jászapáti-Nagyállás úti avar temető feltárásáról (Az avar kori csontveretes tegezek társadalomtörténeti jelentősége). — Vorhergehender Bericht über die Freilegung des awarenzeitlichen Gräberfeldes von Jászapáti-Nagyállás út (Die gesellschaftshistorische Bedeutung der awarenzeitlichen Köcher mit Knochenbeschlag)*. SzMMÉ 7 (1990) 167–206.
- MADARAS 1994 L. MADARAS, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Jászapáti*. Debrecen-Budapest 1994.
- MADARAS 1995 L. MADARAS, *The Szeged-Fehértó “A” and “B” Cemeteries*. Debrecen-Budapest 1995.
- MADARAS 2004 L. MADARAS, *Kora avar kori sírok Öcsödrről. — Frühawarenzeitliche Gräber in Öcsöd*. MFMÉ – StudArch 10 (2004) 339–363.
- MITHAY 1995 S. MITHAY, *Bronz, avar és középkori leletek Bakonytamási-Hathalom-pusztáról. — Funde aus dem bronze, awarenzeitalter und aus dem mittelalter in Bakonytamási-Hathalom puszta (Datenangaben)*. PáMÉ 5 (1995) 169–184.
- MÜLLER 2002 R. MÜLLER, *Eine streifenplattierte Gürtelgarnitur aus dem awarischen Gräberfeld von Gyenesdiás*. In: *Germanen am Plattensee*. Ausstellungskatalog. (Red.: Windl, H.) Traismauer 2002, 42–45.
- MÜLLER 2005 R. MÜLLER, *Das Grab 1982/5 des awarischen Gräberfeldes von Gyenesdiás*. In: HEINRICH-TAMASKA, O.: *Studien zu den awarenzeitlichen Tauschierarbeiten*. Innsbruck 2005, 151–156.
- B. NAGY 2003 K. B. NAGY, *A székkutas-kápolnadűlői avar temető*. Szeged 2003.
- NAGY 1998 M. NAGY, *Awarenzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest*. Budapest 1998.
- OTTOMÁNYI—MESTER—MRÁV 2005 K. OTTOMÁNYI—E. MESTER—ZS. MRÁV, *Antik gyökereink. Budaörs múltja a régészeti leletek fényében*. Budaörs 2005.
- RÁCZ 1999 ZS. RÁCZ, *A madaras-téglavetői avar temető (Kőhegyi Mihály ásatása 1959–62). — Das awarische Gräberfeld von Madaras-Téglavető (Ausgrabungen von Mihály Kőhegyi 1959–62)*. MFMÉ – StudArch 5 (1999) 347–395.
- RICZ 2001 P. RICZ, *Az avarok*. In: *Topolya monográfiája 1750–1945*. (Szerk.: Harkai I.) Újvidék 2001, 9–27.
- ROSNER 1999 GY. ROSNER, *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Szekszárd-Bogyiszlói Straße*. Budapest 1999.

- STADLER 1996 P. STADLER, *Archäologie am Computer: Awarische Chronologie mit Hilfe der Seriation von Grabkomplexen*. In: Reitervölker aus dem Osten. Hunnen + Awaren (Ausstellungskatalog). (Hrsg.: Daim, F.) Eisenstadt 1996, 456–461.
- STRAUB 1997 P. STRAUB, *Avar kori tegezdzisztó csontlemezek. Motivumtipológia és kronológia. – Avarzeitliche Beinplatten als Verzierungen von Köchern. Typologie der Motive und Chronologie*. MFMÉ – StudArch 3 (1997) 117–151.
- TOMKA 1971 P. TOMKA, *A Győr, Téglavető dűlői avar temető belső csoportjai. – Die inneren Gruppen des avarzeitlichen Gräberfeldes von Győr, Téglavető dűlő*. Arrabona 13 (1971) 55–97.
- TOMKA 1993 P. TOMKA, *Az Avar Birodalomban játszódó VII–VIII. századi történeti változások vizsgálata a Közép-Tisza vidékén*. Kandidátusi értekezés bírálata (kézirat).
- TOMKA 2005 P. TOMKA, *Korai avar sírok Börcs-Nagydombon (Győr-Moson-Sopron megye). – Frühawarenzeitliche Gräber in Börcs-Nagydomb (Kom. Győr-Moson-Sopron)*. ArchÉrt 130 (2005) 137–179.
- H. TÓTH 1992 E. H. TÓTH, *Eredmények és problémák Bács-Kiskun megye avar kori kutatásában. – Ergebnisse und Probleme in der Forschung der Avarzeit in Bács-Kiskun*. Cumania 13 (1992) 41–74.
- TÖRÖK 1954 GY. TÖRÖK, *Kora-avar sírok Móron. – Frühawarische Gräber in Mór*. ArchÉrt 81 (1954) 54–60.
- TÖRÖK 1998 GY. TÖRÖK, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Halimba*. Debrecen-Budapest 1998.
- VIDA 2003 T. VIDA, *A korai és a közép avar kor (568–7/8. század fordulója)*. In: Magyar régészet az ezredfordulón. (Főszerk.: Visy Zs.) Budapest 2003, 302–308.
- VINSKI 1958 Z. VINSKI, *Zu den Funden des 6. und 7. Jahrhunderts in Jugoslawien mit besonderer Berücksichtigung der archäologischen Hinterlassenschaft aus der ersten awarischen Khaganates*. OA 8 (1958) 56–67.
- WICKER 2000 E. WICKER, *Avar vezér sírja Petőfiszállás határában. – Grab eines awarischen Kriegers in der Nähe von Petőfiszállás*. Kecskemét 2000.
- ZÁBOJNÍK 1991 J. ZÁBOJNÍK, *Seriation von Gürtelbeschlaggarnituren aus dem Gebiet der Slowakei und Österreichs (Beitrag zur Chronologie der Zeit des awarischen Kaganats)*. In: K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku. Nitra 1991, 219–321.
- ZÁBOJNÍK 1999 J. ZÁBOJNÍK, *Das awarische Kaganat und die Slawen an seiner nördlichen Peripherie (Problematik der archäologischen Abgrenzung)*. SIA 47 (1999) 153–173.

ERGÄNZUNG DER CHRONOLOGIE FRÜHAWARENZEITLICHER BEINERNE KÖCHERPLATTEN

Auszug

Die Typochronologie der beinernen Köcherplatten aus der Avarzeit wurde am Ende des vergangenen Jahrzehnts von Attila Kiss und Péter Straub unabhängig voneinander erarbeitet (KISS 1997; STRAUB 1997), derzeit sind diese dank der immer mehr werdenden Fundmitteilungen schon von fast 60 Fundorten bekannt. Die chronologischen Feststellungen beider Autoren hat jedoch kürzlich László Madaras im Zusammenhang mit der Publizierung der Gräber von Öcsöd aus zwei Gründen verworfen, zudem lehnt er im Wesentlichen auch den echten Datierungswert der geschnitzten beinernen Köcherplatten ab (MADA-

RAS 2004, 347–350). Er begründet dies einerseits damit, dass die zum frühesten Horizont gehörigen Muster – Typen I.1a und I.2 von Kiss, Motive 1–2 von Straub – überhaupt nicht einheitlich sind und damit auch die Datierung der zu ihm gehörigen Gräber mit Köchern nicht eindeutig ist, andererseits damit, dass das Fundmaterial der Gräberfelder Jászapáti-Nagyállás Straße und Szeged-Fehértó B traditionell die mit dem Tótipusza-Igar-Kreis charakterisierbare mittelawarische Umgestaltung repräsentiert, so dass die dortigen (Köcher-) Gräber ausnahmslos in die Jahre nach 680 zu datieren sind.

Beide für die beinernen Köcherplatten ausgearbeiteten Systeme legen auf stilistischer Basis das Motiv der Schnitzereien zu Grunde. Aber an Hand der neueren Fundmitteilungen kann über die bereits bestimmten Typen/Gruppen hinaus auch bezüglich des Musters und der Knochenform jeweils ein allgemeinerer chronologischer Zusammenhang festgestellt werden. Im Falle der Mündungsplatten stellen die Schnitzereien entscheidend symmetrische Kompositionen dar, wogegen sich bei den Randplatten ein formaler Unterschied zwischen den frühen und den späteren Stücken beobachten lässt: der obere Außenrand der frühawarischen Randplatten ist leicht abgerundet oder scharf (Abb. 1.1–2), wogegen dieselbe Seite bei den mittel- und spätawarischen Stücken viel ovaler ist bzw. beide Seiten des Köchers wesentlich steiler zusammenlaufen (Abb. 1.3–4). Der ovale Durchbruch des unteren Schaftes der Randplatten kann – wie es derzeit scheint – ebenfalls einen chronologischen Anhaltspunkt geben, dieser ist nämlich vorerst nur aus frühen Gräbern bekannt.

Was die Datierung der zum frühesten Horizont gehörigen beinernen Köcherplatten betrifft, sind sämtliche neuerlich bekannt gewordenen Exemplare der Randplatten mit rhombischem bzw. Dreieckmuster eindeutig in die Frühawarenzeit zu datieren (Bakonytamási-Hathalom, Csákberény-Orondpuszta Grab 395, Petőfiszállás, Szekszárd-Bogyiszló Grab 297, Zamárdi-Réti földek Grab 1177), ebenso wie die mit Vogel paar verzierten neuen Mündungsplatten (Halimba-Belátó domb Grab 85, Zamárdi-Réti földek). Die Vogelfiguren sind im Übrigen vielfach ganz schematisch, skizzenhaft geschnitzt, die zu einem geometrischen oder rankenartigen Muster vereinfachten Darstellungen sind jedoch in Kenntnis des Grundtyps zu umreißen (Abb. 2). Die Vereinfachung bedeutet aber nicht unbedingt eine chronologische Reihe! Meiner Ansicht nach muss das Exemplar von Fehértó (MADARAS 1995, 184) auch dann in die Frühawarenzeit datiert werden, wenn dies die Umbewertung der Gräberfeldchronologie bedeutet. Ein Beleg dafür ist auch, dass das Gräberfeld nur sehr partiell freigelegt wurde, außerordentlich beraubt ist und

im nahen Gräberfeld A mit Bestimmtheit ein früher Abschnitt abzusondern ist.

Im Gräberfeld Jászapáti (MADARAS 1994) finden sich außer einzelnen beinernen Köcherplatten auch mehrere Gegenstandstypen, die unseren heutigen Kenntnissen nach nicht ins letzte Drittel des 7. Jahrhunderts datiert werden können. Dazu gehören die kleinen flachen Gürtelbeschläge mit Scheibenkopf aus Grab 88 oder der gepresste Silberbeschlag Typ Tarnaméra aus Grab 131. Auf die Gräberfeldkarte projiziert bilden die Gräber mit frühem Fundmaterial (Abb. 3) einen in L-Form zusammenhängenden Block in der Mitte des Gräberfeldes: Nicht auszuschließen ist, dass sich unter den beigabenlosen oder NW–SO orientierten Bestattungen mit untypischem/undatierbarem Fundmaterial zwischen ihnen weitere frühe Gräber befinden. Anscheinend wurde das Gräberfeld in der Mitte des 7. Jahrhunderts eröffnet, noch vor der – nach István Bóna ins letzte Drittel des Jahrhunderts datierten – mittelawarischen Umgestaltung. Auf Grund der detaillierten Analyse mehrerer Gräberfelder des 7.–8./9. Jahrhunderts mit hoher Gräberzahl (Győr, Halimba, Jánoshida, Székkutas, Tiszafüred) oder vorläufiger Mitteilungen (Sükösd) können heute jene Gräberfelder großer Ausdehnung mit mehreren hundert Gräbern, die (ganz) am Ende der Frühawarenzeit eröffnet und dann fortlaufend in der Mittel- und Spätawarenzeit genutzt wurden, bereits leicht abgesondert werden. Zu ihnen kann auch das Gräberfeld von Jászapáti gehören.

Der Anteil von beinplattenverzierten Köchern der Mittelawarenzeit wächst tatsächlich gegenüber denen der Frühawarenzeit (MADARAS 2004, 350), aber ein großer Teil ihrer Motive ist gut von den lokalen, frühen Typen abzuleiten, nicht unbedingt müssen alle ihrer Varianten mit der neuen Bevölkerung verbunden sein, die mit dem Ozora-Tótipuszta-Kreis charakterisiert wird.

Im Anhang der Studie werden neu entdeckte beinernen Köcherplatten aus frühawarenzeitlichen Gräbern bzw. das gesamte Fundmaterial der Gräber veröffentlicht (Abb. 4–8).

P. Straub

Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága

Zalaegerszeg

Batthyány u. 2.

H-8900

straub@zmmi.hu

